

SANĂTATEA PUBLICĂ ÎN ORAȘUL TÎRGOVIȘTE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA (II)

TOMA SVINȚIU

În luna aprilie 1862 au sosit în orașul Tîrgoviște primii absolvenți ai Școlii de medicină din București : doctorul Zamfirescu Ion, ca medic al districtului și Varlam Ion, subchirurg la spital.

Cu numirea lui Carol Davila ca inspector general al Serviciului sanitar, noua denumire a instituției, care organiza, îndruma și coordona activitatea sanitară, depinzînd tot de Ministerul din Lăuntru, a început o nouă etapă în istoria sanitară a țării. Doctorul Davila a supus spitalele districtului unui control sistematic și a organizat o bună aprovizionare a lor cu instrumente medicale, medicamente și lenjerie. Om de o înaltă cultură științifică și dotat cu un rar spirit organizatoric, el a reușit să imprime în scurt timp un ritm de dezvoltare mai viu activității sanitare din țară. Doctorului Carol Davila i s-a datorat pînă și fixarea regimului dietetic din spitale, după natura și evoluția bolilor, și cu scopul de a se pune capăt risipei și necinstei.

În anul 1860, Serviciul sanitar a trimis spitalului districtual Dîmbovița echipament nou constînd din 35 cămăși bărbățești de pînză de flaneu, 15 cămăși femeiești, 20 peșchire (șervete), 30 perechi izmene, 20 șervete de „americană” în patru ite, 15 halaturi de ață vîrgată-roșie, 20 scufe de flaneu, 8 testemele, 15 perechi papuci de „saftian”, 25 fețe de pernă de pînză de flaneu, 20 dosuri de pernă „leșească”, în total pentru spital 288 bucăți. Fiecare pat era înzestrat cu patru cămăși, din care una femeiască, trei perechi izmene, trei halate de vară, un halat de iarnă, trei scufe, un testemel, una pereche ciorapi pînză, una pereche ciorapi postav, trei șervete, trei prosoape, una pereche papuci, trei fețe de pernă, trei cearceafuri de pat, trei cearceafuri de învelit, două dosuri de pernă, două dosuri de saltele, una pătură de iarnă și una pătură de vară 1.

Numărul bolnavilor din spital se afla în creștere vădită, pe măsură ce se micșora neîncrederea oamenilor. Astfel, în luna martie a a-

---

1. Arhivele Statului jud. Dîmbovița. Primăria oraș Tîrgoviște, dos. nr. 1/1860, f. 105.

nului 1860. au fost internați 18 bolnavi, dintre care 8 femei, pe lângă cei 16 bolnavi rămași din luna februarie, dintre care 9 femei. În acelaș timp, au părăsit spitalul 21 de oameni vindecați, dintre care 7 femei. Din cei 34 bolnavi internați în luna aprilie, 11 au fost servitori, 19 țărani, 1 lăutar, 1 epistat, 4 dorobanți și 1 cismar. Dintre aceștia, 17 au fost bolnavi de sifilis gradul II, 1 de „combustio“, 3 de „contusio“, 2 de „arthritis reumatismalis“, 2 de „gonoree“, 1 de „ascetis“, 2 de „vulneratio“, 1 de „splenites“ și 2 de „hidrargiros“. Bolnavii au stat în spital de la 5 la 25 zile.

Spitalul districtual a fost mutat în casa donată de către moșierul Nicolae Băleanu. Actul de danie cuprinde dorința donatorului, exprimată în câteva rînduri: „**cu toată mulțumirea dăruiesc orașului Tîrgoviște casele mele de acolo ca să slujească de veci pentru spital acelu oraș, avînd întotdeauna inscripția că s-a dăruit de mine...**“. Casa fusese cumpărată la licitație de la Sultana Văcăreasca cu 142 1/2 galbeni în anul 1851, sumă destinată să acopere datoria acesteia către Elena Ticveanu². Casa era situată în „strada cea mare“, vis-a-vis de locuința lui A. Cioranu. La noua casă s-au construit și instalat din fonduri locale un rezervor de 300 vedre, un cazan de aramă de 50 oca, un cazan de tuci, patru băi mari de stejar vopsite în ulei și legate cu cercuri de fier și s-a construit un puț adînc înzestrat cu o pompă cu țevă de plumb. În spital s-a introdus o instalație de țevi de aramă înzestrate cu robinete³. Toate acestea nu erau de conceput în anul 1846 și s-au datorat progresului tehnicii, în cei 17 ani trecuți de la înființarea spitalului.

Spitalul se mutase în casa donată orașului de către N. Băleanu, cu mult înainte de întocmirea actului de danie. La 2 februarie 1863, un incendiu a distrus o mare parte din acoperiș. Nevoile sanitare ale orașului au determinat urgenta reparație, care s-a efectuat în acelaș an. Reparația a semănat cu o renovare și a costat 29.160 lei și 31 parale, fiind executată de arhitectul Lipițer și antreprenorul David Pomeranț, amîndoi din București. S-a pus o învelitoare din tablă albă de fier, cea veche fiind din șindrilă, s-au construit 9 sobe muscălești și 2 coșuri cu 1/2 m. deasupra acoperișului, ca să nu mai ia foc, s-au spoit toate odăile⁴.

Starea materială a spitalului districtual era departe de a fi satisfăcătoare. Depinzînd din punct de vedere financiar de alocația orașului, de ajutoarele districtului Dimbovița și ale Ministerului din Lăuntru, sosite cu mari întîrzieri, spitalul se zbătea în nevoi acute. La 12 mai 1863, doctorul G. Daraghi arăta în adresa lui către Comisia spitaliceas-

2. Arh. St. jud. Dimbovița, Primăria oraș Tîrgoviște, dos. nr. 54/1863, f. 32.

3. Arh. St. jud. Dimbovița, dos. 3/1863, f. 17; dos 4/1863, f. 6.

4. Arh. St. Dimbovița, fondul Primăria oraș Tîrgoviște, dos. 3/1863, f. 25; dos. 54/1863, f. 21, 37, 38 .

că : „...spitalul n-are de două luni nici o para pentru susținerea bolnavilor. Vă rog a libera o sumă oarecare, fiindcă subscrisul de un timp îndelungat ține spitalul cu banii lui și de astăzi înainte nu mai poci“⁵. În luna aprilie făcuse prima intervenție, rămasă fără rezultat. Doctorul Daraghi a căutat furnizori, care să aprovizioneze spitalul pe datorie și a fost nevoit să închidă ochii asupra calității alimentelor. Nici acest mijloc nu a fost salvator, căci furnizorii neplătiți cu lunile au refuzat să mai dea alimente. Într-o adresă doctorul scria : „**Bolnavii sînt în suferință de foame numai cu puținul nutriment ce mijloacele îmi permit a le oferi**“⁶. Înlocuitorul său, doctorul în medicină C. Bureleanu, numit pe data de 5 octombrie 1863. a convocat la 23 octombrie pe membrii comisiei spitalului chiar la spital, să vadă situația la fața locului și „...a decide în favoarea săracilor care înconjur spitalul spre ai primi, căci sînt forțat a-i refuza, neavînd unde-i primi, purtînd societății un prejudiciu de care vom fi cu toții răspunzători“⁷.

La insistențele aceluiasi medic, Consiliul municipal a fost nevoit să treacă în buget în fiecare an suma de lei 400 pentru medicamente gratuite date bolnavilor săraci. Rețetele erau prezentate farmaciei „Speranța“ a lui Samuel Graeff, succesorul lui Ignatz Gottwald, care le onora, înapoindu-le apoi municipalității, însoțite de nota de plată, la care el calcula un rabat de 25%. Studiarea rețetelor eliberate de medicii orașului între anii 1854—1863 prilejuiește atît cunoașterea denumirii bolilor, cît și a medicamentelor prescrise. La scrierea rețetelor se foloseau termeni latinești⁸. Pentru unele boli se recomanda luarea de sînge prin lipitori. Deși în lacurile din jurul orașului erau destule lipitori, ele totuși se procurau de la București. Doctorul districtului Dîmbovița a comandat 200 lipitori, care au costat 41 lei și 5 parale⁹.

Înființarea unor spitale județene pentru populația săracă majoritară s-a datorat cîtorva oameni cu vederi largi, democratice. Întreținerea și dotarea lor depindeau însă de oameni politici, care s-au perindat la conducere la diferite nivele. Potrivit mentalității timpului folosirea spitalului de către clasele avute ar fi fost un lucru de rușine. De la această mentalitate a survenit lăsarea în părăsire a așezămintelor spitalicești, care se zbăteau în neagră mizerie. Cazul spitalului județean din Tîrgoviște nu a fost un caz izolat. Aici oamenii din inspecția sanitară, constatînd nereguli în mînuirea fondurilor, în loc să tragă la răspundere pe cei care prin lăcomia lor „căutau să profite de mica pensie a stabilimentului, destinată pentru îndestularea suferinzilor...“, au găsit cu cale să reducă „la cea mai strictă expresie aceste cheltuieli“, stabilite la 23 parale pe zi la fiecare bolnav. Din cauza aceasta nu li se

5. Arh. St. Dîmbovița, fondul Primăria oraș Tîrgoviște, dos. 54/1863, f. 6.

6. Idem, f. 2, 21, 37.

7. Arh. St. Dîmbovița, fondul Primăria oraș Tîrgoviște, dos. 1/1863, f. 4.

8. Arh. St. Dîmbovița, fondul Primăria oraș Tîrgoviște, dos. 1/1863, f. 12—18.

9. Idem, dos. 1/1860, f. 101, 129.

putea da dimineața bolnavilor „...supă, precum ar trebui pentru repararea puterilor, primind numai două mese sărăcicioase, la prinz și seara“¹⁰.

Delăsarea, nepăsarea față de condițiile de viață ale populației orașului se observă nu numai din felul cum Consiliul municipal se îngrijea de sănătatea oamenilor, dar și de modul cum era întreținută curățenia. Chiar în anul 1863, cea mai mare parte a ulițelor orașului erau nepavate și pline de gropi, în care musteau apa și noroaiele. La bariera Suseni, se scria într-un raport, „pe unde circulă zi și noapte comunicația spre satele muntene, este un lac și niște gropi foarte primejdioase, încit adesea se împotmolesc trăsurile“. Până și pe „ulița cea mai principală se află un batac foarte mare de noroi, încit este peste putere de a trece om cu picior sau cu trăsură“¹¹. Pentru înlăturarea acestui neajuns nu există decît o singură posibilitate și anume „prin facere de caldarim“.

O plagă teribilă pentru oraș erau ciinii vagabonzi. În raportul său, polițaiul local arăta că „mulțimea ciinilor ce s-a pripășit în oraș, a făcut ca fiecare trecător să aibă groază întocmai ca de niște lupi inverșunați, ivindu-se adesea plingeri că li s-a rupt hainele și carnea după ei“¹². În scopul stîrpirii ciinilor de pripas au fost angajați doi hingheri, plătiți cu cîte 30 lei pe lună. Ca să-i omoare, hingherii aruncau „hapuri“, însă le lăseau leșurile pe străzi și maidane, de unde provenea în locul respectiv un miros grețos¹³.

Începînd cu anul 1865, statisticele anuale privind nașterile și decesele s-au întocmit corect și cu regularitate. Din tabela anului amintit se poate afla că în Tirgoviște s-au născut 206 copii, dintre care 110 de sex masculin și 96 de sex feminin și au decedat 94 locuitori, dintre care 23 copii pînă la 7 ani. În anul 1867 s-au născut 256 copii și au decedat 126 oameni¹⁴. Situația a fost aproape mereu aceeași, cu excepția anilor de epidemii. Astfel, din trimestrul al IV-lea al anului 1877 și pînă în trimestrul al III-lea al anului 1878 au decedat 482 locuitori, la care, adăugînd prizonerii turci decedați în spitalul de la Mănăstirea Dealu, cifra se ridică la 593 decese¹⁵. O mortalitate atît de ridicată nu s-a întîlnit nici pe vremea holerii, în anul 1831 sau în anul 1848. În anul 1888, datorită creșterii populației s-au mărit și cifrele respective, astfel că au fost înregistrate 331 nașteri și 271 decese, dintre care 146, deci mai mult de jumătate, copii sub 10 ani¹⁶.

10. Arh. St. Dîmbovița, fondul Primăria oraș Tirgoviște, dos. 63/1863, f. 34.

11. Idem, dos. 24/1864, f. 3.

12. Idem, dos. 106/1863, f. 11.

13. Idem dos. 44/1858, f. 7.

14. Idem dos. 110/1864, f. 8 ; dos. 67/1866, f. 35.

15. Idem, dos. 26/1877, f. 31.

16. Idem, dos. 139/1888, f. 40.

O măsură preventivă deosebit de importantă, luată prin legea anului 1869, a fost interzicerea îngropării morților în curțile bisericilor, municipalitățile fiind obligate să asigure locuri anumite pentru cimitire în afara orașelor, la o distanță de cel puțin 200 m. de ultima casă. De atunci datează cimitirele orașului Tirgoviște, cel mai vechi fiind cimitirul central, situat dincolo de stația c.f.r. Tirgoviște-Sud, pe un loc de două pogoane, cedat din moșia orașului.

Multiplele obligații ale medicului spitalului, printre care și cercetarea vitelor tăiate de către măcelar, l-au determinat să ceară municipalității numirea unui econom la spital, care să-l ajute în chestiuni de administrație, cerere care a rămas nesatisfăcută. Din cauza aceasta, el și-a dat demisia și a fost înlocuit cu doctorul Ioniță Belu, care a fost și medic al orașului, primind un salariu de 500 lei lunar¹⁷.

În anul 1866 a luat ființă și infirmeria Regimentului nr. 2 de linie, mutat de curînd în oraș. În același an s-a răspîndit, pornind din Moldova, o nouă epidemie de holeră, șeful poliției locale cerînd municipalității un om care să se preumbe pe străzi cu picăturile profilactice, încuviințate de către Comitetul sanitar. Inspecția generală sanitară a detașat la Tirgoviște pe medicul militar Ianota Serghie și pe subfarmacistul Pantazi Ion, care să colaboreze cu organele locale întru combaterea epidemiei. S-a elaborat și un plan de măsuri profilactice, de reguli igienice, printre care: oprirea vînzării fructelor neacoapte, curățirea localurilor publice și private, răirea locuitorilor de prin case etc. În cazul că s-ar fi ivit dureri de pîntece, pînă la sosirea medicului urma să se aplice foi de muștar sau de tutun muiate în rachiu și presărate cu piper pe locul dureros și după aceea să se pună cărămizi calde. Bolnavului trebuia să i se dea ceai de izmă, cafea cu rachiu sau ceai rusec cu rom. Bolnavul se acoperea bine ca să asude. În cazul că boala ar fi început cu leșin și răcirea corpului i se da bolnavului băuturi calde și i se freca tot corpul cu cîrpe uscate ori muiate în apă cu muștar, pînă ce corpul se roșea și se încălzea. Se aprindeau focuri de pae, de bălegar prin curți, pentru curățirea aerului. În timp de uscăciune curțile se stropeau cu apă curată.

Bărbierii mai practicau încă, în anul 1867, unele îndeletniciri medicale. Ca și în anul 1832, mai mulți locuitori din orașul Tirgoviște atestau „adevărata dovadă ce dăm domnului Dumitrescu Gheorghe bărbierul pentru buna conduită și activitate în ceea ce se atinge ca și un subchirurg, spre a-și avea valoare“. Astfel de dovezi aveau în acea epocă valoarea certificatelor de studii, eliberate mai tîrziu de către instituțiile școlare sanitare. Ele confereau posesorilor aceleași drepturi de a practica mica chirurgie.

17. Idem, dos. 17/1866, f. 28.

Fiindcă doctorul Ioniță Belu nu s-a prezentat la post, i-a ținut locul un timp bătrînul doctor Șobel, apoi a fost numit doctorul Csambol, venit din Timișoara în Țara Românească.

Orașul se afla într-o stare de necurătenie de nedescris. Mai mulți cetățeni din mahalaua Suseni solicitau municipalității să i-a măsuri urgente pentru curățirea țării, **„căci aceasta o vedem cu totul infectată prin marea necurătenie și putoare ce izvorăște dinăuntru și dimprejurul ei“** 18.

Pentru a feri populația de primejdia de a folosi medicamente necontrolate și tot felul de otrăvuri, s-a alcătuit în anul 1867 un „Regulament pentru comerțul cu medicamente și otrăvuri“. Comercianții de medicamente se numeau „materialiști“ (droghiști), iar pentru ca să-și poată practica mai departe negoțul, trebuind să îndeplinească mai multe condiții, printre care **„să aibă drepturi civile, să nu fi fost condamnat, să știe carte românească și să dovedească că posedă cunoștințe farmaceutice“**. Apoi „materialiștii“ nu mai puteau vinde medicamente, ci numai substanțele din care se fabricau acestea, iar otrăvurile le puteau vinde numai la farmacia și industriei 19.

În urma demisiei doctorului Csambol, a fost numit ca medic comunal doctorul Popescu Constantin, care a pretins un salariu lunar de 700 lei. Noul medic al orașului a cerut în repetate rânduri primăriei să interzică măcelarilor **„să taie vite în oborul de săptămîină dinaintea prăvăliilor, ci să meargă cu ele la gîrlă, unde este locul de tăiere“**. În avea vreme nu exista un abator pentru sacrificarea animalelor destinate consumului. Neînțelegîndu-se cu primăria, medicul a demisionat și în locul lui a fost numit licențiatul în medicină Carol Hilsembec, recomandat de 32 cetățeni. Acest medic a condiționat acceptarea postului de un salariu lunar de 1000 lei. Primăria i-a satisfăcut cererea, dar l-a obligat să îndeplinească serviciul de medic legist și să viziteze periodic prestituatele 20. Acceptînd și această condiție medicul a pretins însă ca femeile de stradă să-i fie aduse de către poliție la spital. Pe această temă a intrat în conflict cu șeful poliției rănit în amorul său propriu prin cererea menționată. În loc să admită o colaborare pentru apărarea sănătății populației, polițaiul a dat un răspuns care-l caracterizează, susținînd **„că poliția nu cunoaște de a fi în această orbe asemenea femeii prostituate și dacă domnul medic va cunoaște asemenea individe, n-are decît să le denunțe ca să se poată supune unor asemenea reguli“** 21.

În timpul funcționării doctorului Hilsembec ca medic al orașului, s-au luat unele măsuri pentru combaterea epidemiei de anghină difterică, care a cuprins și Tirgoviștea, prilejuind o critică severă din par-

18. Idem, dos. 31/1867, f. 10.

19. Idem, dos. 97/1868, f. 4.

20. Idem, dos. 86/1870, f. 16.

21. Idem, dos. 86. 1870, f. 29.

tea primarului. Medicul a răspuns că una dintre cauze rezidă în lipsa de preocupare a primăriei pentru menținerea curățeniei orașului, datorită medicului fiind aceea de a da „ajutoare medicale, căutînd pe săraci gratis. Cu mirare am văzut că tocmai în asemenea cazuri, sau nu am fost chemat de loc, sau prea tîrziu; se vede poate că clasa săracă, unde bîntuie mai adesea anghina, nu cunoaște că are medic care să-i caute gratis“ 22.

O usturătoare critică la adresa primăriei în legătură cu lipsa de preocupare pentru întreținerea curățeniei orașului conține și scrisoarea lui Alexandru Brătescu, tatăl scriitorului, adresată Consiliului comunal, 23 în care cerea „a nu lăsa să se delapideze suma alocată pe vanități, căci în curățitul orașului nu se vede de loc întrebuințată“.

Singurul vaccin folosit în combaterea epidemiilor era cel împotriva vărsatului. Din cauza unor cantități insuficiente, vaccinul se prepara pe plan local, după instrucțiunile elaborate de Consiliul Superior Medical 24. Primii vaccinați erau școlarii, urmîndu-le dorobanții și arestații. Numai după aceea se vaccina restul populației.

Medicul orașului se plîngea de lipsa de concurs din partea poliției și de refuzul părinților de a-și vaccina copiii. Astfel, deși campania de vaccinare începuse la 1 iunie 1873, la 27 septembrie nu erau vaccinați nici jumătate din copii. La solicitarea medicului de a i se procura o vacă pentru prepararea vaccinului, primăria a refuzat pentru că ar fi lipsit fondurile necesare 25.

Ca urmare a înființării a încă două paturi pentru femei, spitalul orașului avea în 1876. 22 paturi și 7 salariați 26.

Războiul pentru independență a adus cu el largi preocupări sanitare. Pînă la înființarea unui spital pentru răniți, s-a apelat la populația orașului, la 2 septembrie 1877, pentru găzduirea a cîte 1—2 răniți 27. La sfîrșitul acelei luni, spitalul a fost înființat la Fonderie, pentru răniții români, iar la Mănăstirea Dealu, un altul pentru răniții turci, în cuprinsul lagărului de prizonieri.

Dotarea acestor spitale cu toate cele necesare a fost una din cele mai grele probleme puse în fața autorităților comunale și județene, statul nefiind în măsură să suporte cheltuieli atît de mari, cînd avea de făcut față frontului. De aceea, s-a făcut apel la conștiința patriotică a populației, îndemnînd-o să contribuie la dotarea spitalelor și întreținerea răniților.

În orașul Tirgoviște s-a format o comisie de trei notabilități, denumită „comisia spitalicească“ care a reușit să mărească capacitatea

22. Idem, dos. 26/1872, f. 14.

23. Idem, dos. 20/1873, f. 284.

24. Idem, dos. 125/1871.

25. Idem, dos. 20/1873, f. 134.

26. Idem, dos. 54/1876, f. 10.

27. Idem, dos. 88/1877, f. 29.

spitalului de la „Fondărie” la 330 paturi. Toate saloanele cazarmii, cele 6 camere din clădirea de la poarta nouă, salonul cel mare de atelier, cît și 4 săli din cazarma de artilerie au fost transformate în saloane pentru soldații răniți. Saltelele, pernele, așternuturile și albiturile pentru soldații internați au fost obținute prin donații. În același timp, s-au colectat și alimente pentru hrana zilnică a răniților, iar donațiile necorespunzătoare erau transformate în bani, adăugați fondului bănesc al spitalului. S-au colectat bunuri de la pachetul de tutun și cărtioica de foite și pînă la coții de pînă sau fasolea și zarzavaturile pentru bucătăria spitalului. Spre exemplu, 18 locuitori din comuna Bella au dat ca ofrandă spitalului 42 coți de pînă, iar mama artistului Toni Bulandra, Elena Bulandra, 10 cearșafuri, 10 prosoape, 1 kg. scamă și o reducere de 25% pentru toate medicamentele procurate de la farmacia soțului său²⁸. Legea de război a rechizițiilor votată curînd de Cameră, a ușurat foarte mult aprovizionarea spitalelor de răniți din țară.

Statisticile anuale despre bolile care au bîntuit în rîndurile locuitorilor orașului Tîrgoviște ne arată felul bolilor și care dintre ele au dat cel mai mare număr de decese. Locul întii îl ocupa tuberculoza pulmonară, urmată de febra tifoidă, scarlatina, vărsatul și anghina difterică. Din anul 1878 medicul comunal verifica fiecare deces și întocmea statistica deceselor verificate.

Moșele comunale erau obligate, începînd cu anul 1879, să raporteze nominal și lunar femeile pe care le-au asistat la naștere și îngrijit în timpul lehzției. Tabelul din acel an cuprinde 59 de astfel de femei, iar în anul 1880 au fost îngrijite 57 femei la naștere și în lehzție și de asemenea au fost vizitate femeile care creșteau copii găsiți, aflați în grija orașului²⁹.

A crescut și numărul bolnavilor îngrijiți în spital. Dintr-un tabel întocmit de medicul spitalului, Mărculescu, rezultă că în anul 1881 au fost îngrijiți 250 bolnavi, în 1882 alți 232 bolnavi; în 1883 au primit îngrijire un număr de 237 bolnavi, iar în anul 1884 numărul s-a urcat la 274 bolnavi. Contribuția orașului Tîrgoviște la întreținerea spitalului a fost, în anul 1884, de numai 2.000 lei. Orașul mai contribuia cu 1% din veniturile bugetare și la combaterea epizotiei vițelor³⁰. În anul 1884 au fost vaccinați 300 copii de ambele sexe, cu limfă procurată de medic, suma nefiind prevăzută în bugetul comunal.

Epidemia de anghină difterică din anul 1885 a făcut în oraș 8 victime. Dr. C. Beștelei, medicul orașului, semnală în sesizarea sa că „afecțiunea a bîntuit localitățile și familiile unde sărăcia și murdăria au fost în cel mai înalt grad...” și adresîndu-se primarului: „vă rog a face tot posibilul ca gropile și batacurile din mahalaua Tabaci, să fi-

28. Idem, dos. 88/1877, f. 1—30.

29. Idem, dos. 3/1880, f. 6.

30. Idem, dos. 8/1885, f. 15, 126, 131.

mai repede astupate...". Pentru desinfectarea localurilor școlare s-a folosit acidul fenic³¹.

În vară s-au luat măsuri pentru preîntâmpinarea unei eventuale epidemii de holeră, semnalată în Spania și Franța. Cu acest prilej medicul comunei a inspectat hotelurile, constatînd oă Grand Hotel, Hanul Galben și Hanul lui Stoica se găseau „**într-o stare foarte rea din punct de vedere al igienei publice, murdăriile fiind revoltătoare**". Poliția orașului i-a somat pe hangii și pe locuitori să îndeparteze murdăriile de prin curți³².

Și în 1885 se mai găseau de vînzare, prin băcăni, hanuri, cîrciumi și prin negustorii ambulănți „**substanțe medicamentoase, precum mercur, arsenic (șoricioaică), plumb, sublimat (săricică), pe care le cumpărau oamenii pe simpla recomandare a vînzătorilor**". Serviciul Sanitar al județului Dîmbovița a interzis vînzarea acestora în toate prăvăliile, în afară de farmacii.

Noua lege sanitară, promulgată în anul 1885, a adus mari îmbunătățiri în sectorul sanitar. Intregul personal era numit prin decret regal. Se fixau salarii pentru funcționarii sanitari, cărora li se recunoșteau dreptul la pensie, ca și funcționarilor statului. Sănătatea publică a fost trecută în grija unui Consiliu de igienă, nou alcătuit³³.

Prin Legea sanitară din anul 1885, organizarea îngrijirii sănătății populației urbane și rurale a devenit o îndatorire a statului. În acest sens a fost reorganizat Serviciul Sanitar, dimpreună cu Consiliul Sanitar Superior. Sarcina Serviciului Sanitar era să prevină și să combată bolile. A început înființarea de farmacii la sate, prevăzute de către noua lege sanitară.

Consiliul Sanitar Superior a alcătuit modelul unei case țărănești, care trebuia să ia locul bordeielor. El a mai supus guvernului un plan pentru secarea bălților, ca mijloc de combatere a paludismului, foarte răspîndit în acea vreme la sate.

Legea sanitară din 1885 mai prevedea înființarea circumscripțiilor sanitare pe plăși. Medicul de plasă avea în sarcina să caute gratuită a bolnavilor și era obligat să înscrie într-o condică numele celor tratați. Vaccinarea și revaccinarea împotriva vărsatului era obligatorie pentru toți locuitorii de la 7 la 18 ani.

Pe baza noii legi sanitare s-a alcătuit „Regulamentul de igienă și salubritate publică”. Vechiul abator construit în apropierea podului „Mihai Vodă” era în ruină. În bugetul pe anul 1889 au fost prevăzute sume de bani pentru construirea unui nou abator, tot pe malul riului Ialomița, însă în marginea de sud a orașului³⁴.

31. Idem, dos. 10/1885, f. 43.

32. Idem, dos. 10/1885, f. 60, 61, 63.

33. Idem, dos. 10/1885, f. 17.

34. Idem, dos. 33/1889, f. 18.

Consiliul comunal a înaintat, în anul 1888. Ministerului Lucrărilor Publice proiectul de aducere a apei în oraș prin captarea izvoarelor de la Teiș. După primirea aprobării au început lucrările, care s-au întrerupt și n-au mai fost reluate decât în anul 1892. S-a construit o conductă în lungime de 1327 m. pînă la vechea conductă, lungă de 5 km. S-au captat încă patru izvoare și de-alungul noii conducte s-au construit din 40 m. în 40 m. puțuri pentru curățire. În 24 ore se aduceau 16 m.c. de apă, cantitate cu totul insuficientă. Lucrarea de aducere a apei de la Teiș a costat comuna 12.295,15 lei³⁵. În anul 1899 s-au captat și izvoarele descoperite în zăvoaiul Severin, situat în marginea de nord a orașului, astfel că s-au putut acoperi necesitățile de apă potabilă ale orașului. Lucrarea de mai mari proporții, a costat 52.018,82 lei³⁶.

În anul 1888 farmacistul Alexandru Nagy a primit aprobarea să înființeze o farmacie, a doua în orașul Tîrgoviște³⁷.

De mulți ani personalul sanitar al orașului era alcătuit dintr-un medic, un subchirurg și o moașe. De abia în anul 1894 s-au adăugat doi agenți sanitari și un medic veterinar.

Pînă în anul 1892 a existat un singur spital, atît pentru județul Dimbovița, cît și pentru orașul Tîrgoviște. În acel an s-a înființat și un spital militar, care a fost instalat în mod provizoriu în vechea clădire a spitalului, urmînd să se construiască un local propriu, pe un teren cedat de prefectură.

O situație deosebită o aveau elevii, care erau îmbrăcați cu veșminte insuficiente. Acești copii nu numai că nu puteau frecventa cursul școlar în mod regulat, dar formau și contingentul cel mai mare de bolnavi în cursul unui an. „**Crez domnule primar, că nu exagerez dacă propun să aveți totdeauna votată o sumă de 20.000 lei numai în scopul cumpărării de haine de iarnă la copiii săraci, căci fără această măsură e bine de a nu-i lăsa să meargă la școală, unde pot răci și muri mai înainte de a învăța să citească**“, raporta medicul Consiliului comunal în 1894.

În anul 1894 s-au înregistrat 293 nașteri și 320 decese la o populație de 9823 locuitori³⁸.

Observațiile medicului comunei au fost confirmate și de inspectorul sanitar din București, ale cărui constatări erau asemănătoare : **....În orașul Tîrgul Vestei nu există trotuare, afară de o mică distanță, în strada centrală. Casele vechi sînt într-o stare de infecție de nedescris.. Oborul de vite este în centrul orașului, apă nu există decât într-un puț la o extremitate. În loc de hală de consumație există multe barăci primitive de scinduri, în care se vinde pește, pastramă etc. fără div-**

35. Idem, dos. 8/1888, f. 20, 147.

36. Idem, dos. 32/1899, f. 22.

37. Idem, dos. 42/1888, f. 1.

38. Idem, dos. 52/1895, f. 85 ; dos. 51/1892, f. 49.

nițe și fără apă, expuse la diferite insecte, la praf și la căldurile tropicale ale zilei. Apă în oraș nu există decît în cîteva puțuri la distanțe mari, deși apa este bună, dar din cauza insuficienței, multă lume bea apă din Ialomița, care udă o latură a orașului. Apele de menaj se scurg pe strade, gunoaiele din case se depun tot pe strade sau pe locuri vi-rane. Serviciul de gunoaie, deși există, se face numai pentru abonați, care sînt foarte puțini. Domnul medic al orașului verifică decesele nu-mai în părțile centrale ale orașului. În anul curent s-au născut pînă la 8 iulie 116 copii și au murit 124 locuitori“...³⁹.

Cu un an mai înainte, în 1893, a fost înființat serviciul de curățenie al orașului, constînd din 8 oameni și 3 cai. Consiliul comunal a votat și „Regulamentul privitor la serviciul curățeniei gunoaielor particulare“. Se încheiau abonamente facultative din 6 în 6 ani. Primele sume alocate în buget pentru acest serviciu au fost de 5000 lei ⁴⁰.

În conformitate cu legea sanitară s-au înființat consiliile de igienă și salubritate județene, care coordonau și controlau activitatea sanitară din județe.

Îngrijorate de cele 13 decese semnalate de la 5—11 noiembrie 1895, în timpul epidemiei de rușeolă, autoritățile comunale, fără să cunoască natura deceselor, au criticat activitatea Dr. Cristescu Grigore, medicul comunei, care, în răspunsul său, a arătat că „...În numărul de 13 decese, numai unul singur se datorește bolilor infecțioase, iar celelalte altor cauze... Luîndu-se măsurile recomandate prin menționatul referat, vă asigur, domnule primar, că mortalitatea se va reduce la mai mult de jumătate, căci medicamentele nu sînt de nici un folos acolo unde lipsește hrana, lemnele, îmbrăcămintea și o locuință mai sănătoasă... cauzele mortalității fiind constante și cifra mortalității se întreține și numai înlăturîndu-se cauzele, putem să ne așteptăm la o reducere mai simțitoare a mortalității“ ⁴¹.

Consiliul Comunal al orașului Tîrgoviște a aprobat „Regulamentul pentru privegherea prostituției“, elaborat de către Consiliul Sanitar Superior. Imputernicirea aceasta a dat mai multă seriozitate controlului sanitar asupra bolilor venerice ⁴². Un control sever s-a exercitat și asupra falșilor medici care preparau medicamente și le aplicau bolnavilor pe care îi consultau. Astfel în anul 1895 o femeie exercita în oraș profesiunea de medic, preparînd medicamente sub forma de prafuri, pe care le sufla în gîtul bolnavilor de anghină. Un copil a murit din cauza toxicității prafurilor ⁴³.

39. Idem, dos. 20/1894.

40. Idem, dos. 8/1894, f. 9—23.

41. Idem, dos. 12/1895, f. 19 și 154.

42. Idem, dos. 33/1896, f. 55.

43. Idem, dos. 12/1895, f. 5.

Consiliul Comunal a elaborat pînă și un regulament pentru stîrpi-rea porcilor⁴⁴. În articolul I se prevedea că este oprit locuitorilor să-și lase porcii liberi, să se preumbe pe stradele orașului⁴⁵. Inspectoratul piețelor constata că „mai pe toate stradele, în obor și pe piețele orașului porcii circulă și rîmă”⁴⁴. Căpitanul Capșa, comandantul unui escadron de călărași a înaintat sub stare de arest „trei individe rîmătoare”, care au spart depozitul de porumb al detașamentului, de la clopotnița bisericii⁴⁵.

Legea sanitară din anul 1885 cuprindea principiile călăuzitoare pentru asigurarea sănătății populației țării, însă nu prevedea și mijloacele materiale pentru îndeplinirea lor. Și cum aceste mijloace lipseau fiind vorba în primul rînd de bani, aplicarea principiilor legii era amînată an de an. Așa se explică de ce rapoartele medicului orașului Tîrgoviște din diferite perioade, înfățișau cu regularitate aceleași lipsuri grave în privința salubrității. Raportul acestuia din anul 1898 semnala : „...La insalubritate contribuie mult lipsa de nivelare, așa că apele meteorice, stăgînd în străzile nepavate, se descompun dînd naștere la boli care primejduiesc sănătatea populației... În multe străzi vedem cum nivelul lor este mai sus ca al locuințelor, așa că apele se scurg din stradă în curțile caselor, făcîndu-le igrasioase și prin urmare inap- te de a fi locuite”. În anul 1898 medicul comunal a îngrijit gratuit 1336 bolnavi săraci, dintre care 459 la domiciliu și 877 la dispensar, distribuind și 418 rețete gratuite. Fondul bugetar pentru asemenea re- țete a fost de 1.500 lei.

Raportul mai conține și o descriere a industriilor și a condițiilor de muncă și de trai ale muncitorilor. „În localitate avem mai multe stabilimente de tăbăcării, boiangerii, cojocării, sticlărie, cismării, două fabrici de spirt, o fabrică de bere, o fabrică de săpun și luminări de seu, mai multe fabrici de luminări de ceară, de apă gazoasă și o tipografie. Toate aceste stabilimente influențează în rău igiena și salubri- tatea orașului, dacă nu se țin în limitele regulamentelor speciale. Așa de exemplu tăbăcăriile sunt situate în susul apei ce alimentează ora- șul, contrar regulamentului industriilor insalubre. Fabrica de săpun și luminări de seu a d-lui N. Comșa este rău întreținută ca curățenie și are depozitul de seu crud chiar în curtea fabricii. Tăbăcăriile mace- rează pieile chiar în iazul ce alimentează cu apă orașul și materialul de tanaj nu-l scot la cîmp în primele 24 ore, după terminarea opera- țiunii. Cismarii trăiesc în condițiuni igienice deplorabile, au camere mici, igrasioase și întunecoase, prejudiciînd pe locatarii și ucenicii lu- crători de boale contagioase. Cojocarii, bragagii, brutarii, simigii n-au camere separate pentru lucrători, așa că dorm chiar în locul unde se

44. Idem, dos. 33/1896, f. 47.

45. Idem, dos. 20/1873, f. 8.

fabrică pîinea, covrigii etc. și ceea ce este mai rău este că se culcă în paturi suprapuse, din care cauză mulți din acești lucrători mor de tuberculoză⁴⁶.

Statistica demografică a anului 1898 ne arată că au fost 233 decese, față de 320 nașteri, ceea ce reprezintă un procent ridicat de 27‰ pentru mortalitate și 37‰ pentru natalitate. Copiii au dat cel mai mare număr din decese, 117 din care 71 copii pînă la 1 an, 24 de la 1 an la 2 ani, 10 de la 2 la 5 ani și 12 de la 5 la 10 ani.

În anul 1899 medicul orașului, Gr. Cristescu, a dat 1501 consultații gratuite, bolnavii fiind trecuți nominal în registrul dispensarului medical.

La 9 mai 1899 el a înaintat Primăriei un tabel cu numele a 13 copii din strada Cosei, între 1—3 ani, bolnavi de vărsat, din care unul a decedat.

La începutul verii s-a declarat o epidemie de rujeolă. Agentul sanitar și un subcomisar aplicau măsurile de izolare și dezinfectare, conform art. 13 din Legea sanitară, pentru prevenirea bolilor infecțioase.

În luna iulie 1899 s-a ivit și o epidemie de pojar. Tabelul medicului orașului, înaintat la cererea Primăriei, cuprinde numele a 93 copii bolnavi din care 13 morți⁴⁷.

În luna octombrie 1899 s-a declarat în orașul Tîrgoviște o epidemie de scarlatină, care s-a extins cu repeziune și în comunele învecinate. S-au închis toate școlile din oraș, în afara Școlii de fete unde n-a fost înregistrat nici un copil bolnav. Medicul avea obligația să viziteze zilnic pe bolnavi. S-au luat măsuri drastice pentru dezinfectarea locuințelor contaminate și de curățire a curților. S-a procurat un aparat de dezinfectare denumit „Esculap“, iar dezinfecția se efectua prin acid fenic. Fiindcă nu exista decît un singur agent sanitar vaccinator s-a intervenit pentru angajarea unui al doilea agent, pentru investigarea bolilor și dezinfecții⁴⁸.

Din raportul anual al medicului comunei din anul 1904, rezultă că situația sanitară a orașului Tîrgoviște nu s-a îmbunătățit nici la începutul secolului al XX-lea. Dimpotrivă se poate constata o sensibilă înrăutățire. Personalul sanitar a rămas același. Din cauza economiilor, s-a redus alocația din buget pentru medicamente gratuite de la 1500 lei la 800 lei. De aceea, numai 186 bolnavi din cei 2.217 bolnavi săraci consultați, au primit medicamente gratuite. Moașele au asistat a număr de 169 femei, la naștere. Este de remarcă numărul mare de copii nelegitimi, 63 în anul 1904. S-au vaccinat și revaccinat 565 copii.

Raportul medicului comunal mai cuprinde și o statistică a bolilor care au lovit populația orașului Tîrgoviște în anul 1904. Febra ti-

46. Idem, dos. 2/1898.

47. Idem, dos. 3/1899, f. 2—182.

48. Idem, dos. 3/1899, f. 247—249, 301, 366.

foidă a întregitrat 33 cazuri din care unul mortal, anghina difterică 34 cazuri, din care unul mortal, tusea convulsivă 165 cazuri cu 2 morți, dizenteria cu 42 cazuri și erizipelul 1 caz.

În anul 1904 au existat 296 nașteri și 239 decese. Se cunoșteau cauzele a numai 4 decese. Rezultă că cele mai multe decese n-au fost cercetate de medic, care a înscris în raportul său doar cifra deceselor, fără alte comentarii ⁴⁹.

---

49. Idem, dos. 9/1904.